

Det ulykksalige triangelet rase, etnisitet og nasjon

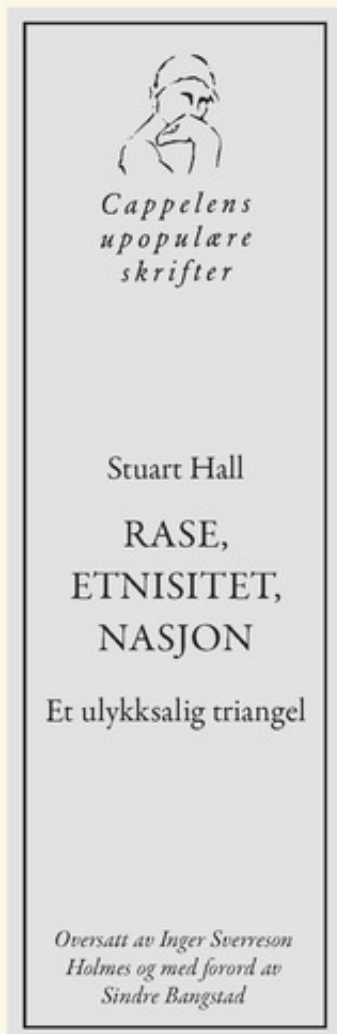
Stuart Hall (1932-2014) var en britisk kulturteoretiker og sosiolog. (Kilde: [Flickr](#))

BOKOMTALE: Endelig har vi fått en oversettelse av en av bøkene til den britisk-karibiske akademikeren Stuart Hall. Han omtaler begrepene rase, etnisitet og nasjon som et «ulykksalig triangel» og sporer deres historiske røtter og nåtidige effekter.

Av Tony Sandset

For første gang har vi fått en bok av Stuart Hall oversatt til norsk. Boken, som har fått den norske tittelen *Rase, etnisitet, nasjon. Et ulykksalig triangel*, er

oversatt av Inger Sverreson Holmes og inneholder et nytt forord av Sindre Bangstad. Boken er basert på tre Du Bois-forelesninger som Hall holdt på Harvard University i 1994, og som senere ble gitt ut som en bok i 2017 redigert av Kobena Mercer.

Den norske utgaven starter med et opplysende og informativt forord av Sindre Bangstad. Bangstads forord bidrar til å både kontekstualisere Hall som tenker samt å gi en god historisk innføring i hans akademiske og personlige reise fra Kingston, Jamaica til England. Denne reisen er viktig å ta med seg når man leser Hall. Halls egen personlig reise fra den tidligere britiske kolonien Jamaica til England er viktig all den tid denne reisen nettopp påvirket Hall sine egne refleksjoner rundt nasjonalstaten, diasporiske identiteter og spørsmål rundt rase og etnisitet. Bangstads forord setter oss bedre i stand til å forstå hvorfor han velger å skrive om nettopp rase, etnisitet og nasjon. Akkurat som denne reisen var uunnværlig for Halls egen tenkning, er Bangstads forord like uunnværlig for lesere av denne norske utgaven. For lesere som ikke er kjent med Hall fra før vil forordet tjene som en veldig god introduksjon til hans tenkning. For lesere som har mer kjennskap til Hall, er forordet fortsatt verdt å lese, all den tid det også gir en god mulighet for å tenke rundt hva Halls forskning kan si oss om dagens situasjon med økende populisme, etnonasjonalisme, og motstand mot globalisering og økende grad av fremmedfrykt.

Boken er delt inn i tre hoveddeler. Den starter med *Rase*, så *Etnisitet*, for så å avslutte med *Nasjon*.

Rase

I det første kapittelet tar Hall opp ideen om rase. Hans hovedanliggende er å diskutere hvordan «rase» som idé og som en markør for å forstå forskjeller fortsatt består som et «kraftig symbol».

Hall argumenterer for at rase er en diskursiv størrelse, det vil si at rasebegrepet får sin mening fra de historisk-kulturelle rammene for meningsdannelse. Her trekker han på tenkningen til både [Michel Foucault](#) og [Jacques Derrida](#). Denne tilnærmingen får Hall til å postulere at rase er hva han kaller en «glidenende signifikant». Hall forklarer denne ideen i følgende utsagn:

«Imot det nøkternt tydelige ved alle disse poengene vil jeg likevel fremsette det skandaløse argumentet at rase er en diskurs både samfunnsmessig, historisk og politisk; at rase fungerer som ett språk, som en glidende signifikant; at signifikansene ikke henviser til genetisk etablerte fakta, men til meningssystemer som har blitt fiksert ved klassifisering av kultur. Jeg vil også hevde at disse meningene har reell innvirkning – ikke fordi det ligger noen iboende sannhet i deres vitenskapelige klassifisering, men på grunn av maktviljen og sannhetsregimet som innføres gjennom de skiftende diskursrelasjonene som slike meninger etablerer med våre begrep og ideer på feltet som betegnes.»

Hall trekker på den post-strukturalistiske tradisjonen, og særlig Foucaults analyse av forholdet mellom makt og kunnskap, som sier at makt konstitueres via kunnskap. Dette vil si at makt er basert på kunnskap og bruker kunnskap samtidig som makt reproducerer kunnskap i tråd med sine egne intensjoner. Definisjonsmakten over for eksempel rasebegrepet blir dermed også et maktspill der kunnskap konstituerer makt og makt reproducerer rasialiserte kunnskapsregimer.

Her skal det sies at Hall aldri sier at rase «bare» er en språklig størrelse, men nettopp, og som Foucault var opptatt av, at diskursive størrelser *alltid* også er reelle – effektene av rase er alltid også vevd sammen med materielle og levde liv.

Hall prøver her å avsløre at ideen om rase som biologisk essens ikke gir mening, samtidig som han sier noe viktig om rase som begrep og dets stadige tilbakekomst. Rase som en glidende signifikant betyr at begrepet hele tiden forflytter seg, både historisk, kulturelt og politisk. Hall viser her hvordan mange av de «essensialistiske» trekkene ved rasebegrepet som har blitt brukt til å undertrykke og for å opprettholde undertrykkelse av «rasialiserte» minoriteter også, paradoksalt nok, har blitt brukt i revers. Det vil si at de har blitt brukt til å trekke frem positive og frigjørende argumenter fremført nettopp av rasialiserte minoriteter. Her trekker Hall fram den kjente afroamerikanske tenkeren W.E.B. Du Bois. I deler av Du Bois sin tenkning ser vi nettopp en slik

essensialisme der han bruker disse argumentene ikke i undertrykkelsens navn (det vil si for å rettferdiggjøre slaveri, diskriminering og færre juridiske rettigheter), men nettopp som et ledd i en frigjøringskamp og en tanke om frigjøring fra nettopp rasisme og undertrykkelse.

For Hall betyr dette paradokset at rase eksisterer som et viktig og konstituerende symbol i menneskelig meningsskapelse. Selv om Hall avfeier rase som en biologisk eller ontologisk størrelse er han opptatt av at diskursive symboler er førende for hvordan mennesker ser og opplever verden. Hall trekker nok en gang på Foucault ved å si at «rase» har blitt historisk via to «sannhetsregimer»; religion var den første og Opplysningstidens tanker var den andre. Begge to eksisterte da også sammen med og var en del av Europas koloniale imperier. I boken argumenterer Hall for at det nettopp er de diskursive regimene som definerer og håndhever kategoriseringen av rase som begrep, og dermed må man alltid se rase i relasjon til kolonialisme og europeisk imperialisme. For Hall er det viktig å påpeke rasebegrepets historiske fundament samtidig som han undersøker hvordan rasebegrepet har klart å bestå gjennom så mange hundre år.

Stuart Hall. (Kilde: [Flickr](#))

Hall gir to forklaringer på dette som henger sammen. Den første delforklaringen ligger i den synlige forskjellen som rasebegrepet bygger på, sett fra det «hvite», europeiske perspektivet. Rasialiserte forskjeller, argumenterer Hall, er overfladiske trekk ved menneskers utseende, men som allikevel er svært tilgjengelige som signifikanter. Dette betyr at hvilken som helst mening kan knyttes til synlige forskjeller, selv om disse faktisk ikke betyr noe eller har en iboende og naturlig betydning for menneskelige forskjeller. Den andre grunnen til hvorfor rasebegrepet har bestått så lenge, knytter Hall til det han kaller «signifikantkjeder». Disse har, via lange historiske diskurser, ført til at vi som mennesker assosierer visse fordommer om rasialiserte forskjeller mellom folk av forskjellig hudfarge. Dermed er hudfarge og synlige forskjeller viktige for Halls analyse av rasebegrepet som glidende signifikant. Det er verdt å merke seg at det kanskje nettopp er denne delen av boken som vil kunne gi nye perspektiver til norsk forskning på nettopp rasisme og diskriminering. I Norge har man i liten grad vært opptatt av disse aspektene av «rasialiseringprosesser», eller hvordan hudfarge spiller inn i den norske konteksten. Her vil Halls bidrag kunne lede oss frem til nye viktige funn og kanskje enda viktigere, nye og viktige spørsmål.

Synlige

forskjeller låner seg dermed til dannelsen av symbolske meninger, som igjen får reelle utfall når det gjelder makt, politikk, klasse og andre samfunnsmessige og materielle perspektiver. Dermed er ikke rasebegrepet *bare* en språklig konstruksjon, men får kraft via sin symbolske diskurs til å organisere en levd og materiell verden basert på ideer om rasialiserte forskjeller. For Hall leder dette til å tenke rundt hva begrepet etnisitet kan fortelle oss om hvordan vi konstituerer forskjeller, likheter og makt mellom mennesker. Hvis rasebegrepet er en glidende signifikant, hva da er begrepet etnisitet?

Etnisitet

Den andre delen av boken handler om begrepet etnisitet. Hall hadde fra før jobbet med dette begrepet i essayet «New Ethnicities» (1988), der han utvikler et argument mot rasialiserte former for essensialisme. For Hall representerer etnisitet kultur og identitet, og ikke statiske og naturgitte størrelser, enten det er biologisk eller andre former for essensialisme. Etnisk identitet er dermed en størrelse som er åpen for kontinuerlig forandring og et resultatet av menneskers egne valg om hvor og hvordan de lever sine liv.

Det blir derimot klart for Hall at en slik definisjon av etnisitet og identitet blir vanskelig i møte med diskurser om menneskelige forskjeller og de politiske og ideologiske diskursene som har tatt disse ideene opp i seg. I det hele tatt viser Hall i den andre delen hvor vanskelig det er å forandre det han kaller «dagligdagse forestillinger» om rase og dermed også etnisitet. Derimot er også Hall klar på at selv om begrepet etnisitet beskriver kulturelle forskjeller, er disse også fortsatt en del av både diskurser om rase og om nasjonal identitet. I møte med diskriminering og rasisme viser Hall hvordan løftet om en multikulturell verden blir vanskeliggjort av etno-nasjonalistiske diskurser og ideen om «hvit makt» som igjen knytter etnisitet til rase og nasjonalstaten som størrelse.

Halls hovedargument er at selv om man flytter fokus over på ideen om etnisitet som kulturelt betinget og dermed løsriver det fra synlige forskjeller så har også etnisitet med årene blitt en glidende signifikant. Siden det også er mulig å definere etniske identiteter på en mengde

forskjellige måter, blir også dette begrepet inkorporert i en språklig diskurs der meningene med de forskjellige etniske identitetene blir størrelser som er fanget i en kontinuerlig forhandling om meningsinnholdet i disse.

I denne delen av boken er Hall også opptatt av kulturelle uttrykk, og han gir flere eksempler på hvordan globalisering har ført med seg en rekke nye diasporaer som igjen har tatt med seg kulturelle uttrykk på tvers av nasjonale grenser. For Hall representerer ikke dette en homogenisering av etnisk identitet der vi alle sammen bli mer og mer lik hverandre. For ham er denne globaliserte og diasporiske verdenen ett sted som åpner opp for differensiering og kreativitet. Eksempler han drar på er for eksempel reggae-musikk som en kulturell uttrykksform som reiser via diasporiske nettverk og dermed åpner opp for nye kulturelle uttrykk og nye former for identiteter. Det samme kan også sies om andre kulturelle uttrykk som oppstår et sted, men som så «reiser» og får fotfeste andre steder. I denne prosessen oppstår det noe nytt i det gamle, samt at nye grupper tar oppi seg disse nye kulturelle strømningene.

Den polske raggea-artisten Kamil Bednarek. (Foto: Piotr Bieniecki / www.fototeo.pl, via [Wikimedia Commons](https://commons.wikimedia.org/), lisens: CC BY-SA 3.0.)

I dette komplekse samspillet sirkulerer kulturelle uttrykksformer sammen med erindringer og tradisjoner på en slik måte at Hall i denne delen av boken uttrykker et håp om at dette kan føre med seg nye formasjoner av etniske grupper og dermed også solidaritet.

Man kan legge til grunn at nettopp fordi etnisitetsbegrepet er en glidenende og en åpen signifikant, så åpner det for forandring. Hall gir oss ingen lovnader om at etnisitetsbegrepet vil være mer frigjørende enn rasebegrepet; tvert imot kan boken leses som nettopp en oppfordring til kritisk å tenke igjennom hvordan begge disse to begrepene konstituerer hverandre. Videre betyr dette at vi må se hvordan de begge må forstås som historisk-kulturelt betinget og dermed uten noen garanti for at deres innhold nødvendigvis vil være absolutt frigjørende ei heller alltid undertrykkende. Dette leder oss til den siste dele av det ulykksalige triangelet i denne boken, nemlig nasjonen.

Nasjon

Den siste delen av boken dedikerer Hall til nasjonen og nasjonalstaten som stedet der både etnisitet og rase spilles ut. Med referanse til sosiologen Ernest Gellner undersøker Hall i denne delen av boken fremveksten av nasjonalstaten og nasjonalisme, og hvordan disse to har bidratt til både konstruksjonen og vedlikeholdelsen av identiteter i ett prosjekt som prøver å sidestille kulturelle identiteter med nasjonal tilhørighet.

Samtidig som Hall er klar på rollen som nasjonalstaten og nasjonalismen har hatt for å bygge opp og vedlikeholde ideer om rase og etnisitet, bruker han også nasjonalstaten og nasjonal identitet som en måte å tenke igjennom hybriditet og identiteter som dukker opp via diasporiske nettverk som strekker seg på tvers av kloden. Her er Hall også klar på etterslepet av kolonialisme og undertrykkelsen som ble konsolidert under kolonialismen og har vært et ekko videre inn i vår egen samtid. Selv om Hall i denne boken først og fremst fokuserer på hvordan rase og etnisitet kan ses på som glidende signifikanter og hvordan nasjonalstaten er en viktig opphavskilde til å vedlikeholde begge disse to signifikantene, så er det i kapittelet om nasjonen vi også ser Halls

materialistiske og kanskje heterodokse marxisme. Hall var tross alt en viktig del av det som ble kalt «The New Left» i England, som Bangstad viser i sitt forord. Poenget med å nevne dette er at Hall, selv med et rammeverk for *diskurs*, aldri på noe måte viker unna fra eller underkjenner de materielle aspektene og effektene av rasisme, diskriminering, kolonialisme og nasjonalisme. Tvert imot viser Hall hvordan diskursene og de glidende signifikantene og spillet mellom meninger får helt klare utspill hva angår materialisme og økonomi.

Kingston, Jamaica. (Kilde: [Wikimedia Commons](#))

Dette siste kapittelet er sentralt for Halls analyse. Her gjør han det klart at det er en forskjell mellom *identitet* og *identifikasjon*. For Hall er identitet et utfall av en rekke valg og handlinger som både er individuelle og samfunnsmessige, men disse er ofte også «imaginative choices», det vil si at de ligner mye på det det Benedict Anderson postulerte i sitt banebrytende verk *Forestilte Felleskap* (1996). Dette betyr ikke at identiteter er fiktive i ordets bokstavelige forstand, men det betyr at de

ikke har en essens som er uforanderlig og ikke lar seg bevege av verken historien eller samfunnet. De er nettopp forestilte felleskap som opprettholdes via en rekke materielle og praktiske handlinger. Identifikasjon kan derimot ses på som *prosessen* som ligger til grunn for identitet. Identifikasjon er den kreative og åpne prosessen som hele tiden informerer vår identitet.

Identiteter formes, sier Hall, gjennom minner, erfaringer og kollektive forestillinger. Disse blir igjen omgjort og bearbeidet av hvert individ og hver generasjon. Dette postulatet leder oss også tilbake til Halls tanker rundt det kreative potensialet som ligger i identiteter og mangfold. Slik kan man lese Hall som en tenker som ser at identiteter, både rasialiserte, etniske og nasjonale, befinner seg i et maktfelt der man har de undertrykkende, narsissistisk og destruktive kreftene disse begrepene kan spille på, det Freud kalte *de små forskjellers narsissisme*.

Hall er derimot opptatt av at vi innenfor dette maktfeltet også finner det kreative, det åpne, det samlende og det lekende, gjennom kulturelle former som musikk og kunst, men også gjennom politiske fellesskap bygget på solidaritet. Det er nettopp dette maktfeltet Hall avslutter boken med: han analyserer hvordan dette ulykksalige trianget mellom rase, etnisitet og nasjon har vist oss det menneskelige barbariet. Fra kolonialisme, slaveri, undertrykkelse, og folkemord til fremveksten av anti-EU-strømninger i det som kalles «Little Englandism» eller «Festning Europa», fra holdninger når det gjelder flyktninger fra Det globale sør til essensialistiske ideer om nasjonal tilhørighet, etnonasjonalisme og ideer om «det nasjonale folket» sin rettmessige plass innenfor nasjonalstaten. Alle disse er gjennomsyret med både diskurser om rase, etnisitet og nasjon. Det er nettopp derfor Halls analyse og bruk av begrepet glidenende signifikant er så treffende: rase og etnisitet som signifikanter er høyst ustabile og kan dermed alltid i teorien gli fra en diskurs til en annen.

Selv med hans advarsel om og analyse av fremveksten av krefter som prøver å fryse fast identiteter og dermed også legge grunnlaget for undertrykkelse, ber Hall oss være modige og åpne. Siden identiteter alltid er i spill, åpner det for muligheten for samvær og åpenhet, for å lære av hverandre og for å ta til oss nye elementer i vår egen identitet. Identiteter er alltid «åpne, komplekse og under konstruksjon», som Hall sier. Spørsmålet for Hall blir da ikke *hvem vi er*, men *hvem vi kan bli*. Hall avslutter med å utfordre oss til å *tenke annerledes* og dermed også være nettopp kreative. Sånn sett slutter Hall seg til en lang rekke tenkere som på hver sine felt har bedt oss om nettopp å tørre å tenke annerledes. Lege og antropolog Paul Farmer har for eksempel hevdet at den urettferdige verden vi nå lever i er et produkt av at vi ikke tør å tenke annerledes, eller, som han sier, «the failure to imagine differently». Stuart Halls egen student, Paul Gilroy har tatt til orde for noe av det samme. Også Frantz Fanon avslutter boken *Black Skin, White Mask* med en innstendig oppfordring om å tørre å tenke annerledes: «O my body, make of me always a man

who questions!»

Det er kanskje nettopp derfor denne boken nå er så viktig. Selv om Hall holdt sine Du Bois-forelesninger i 1994, er han og denne boken like aktuell. Fremveksten av etnonasjonalisme, rasisme, og isolasjonistiske trekk i verdenspolitikken er alle farer som vi nå står ovenfor. Armert med Stuart Halls rammeverk kan vi kanskje både analysere verden i dag på en bedre måte, samt stå bedre rustet til å tørre å tenke andreledes, til å alltid undres, stille spørsmål og kritisk undersøke rase, etnisitet og nasjonalstaten som naturlige størrelser.

Noter